

УДК 37.012:159.9.07(076.6)

DOI: 10.20535/2077-7264.1(79).2023.273618

© С. Б. Фіялка, канд. наук із соц. ком., доц., Т. Г. Гончарук, студентка, КПІ ім. Ігоря Сікорського, Київ, Україна

ТРАВМАЧУТЛИВІ ТЕКСТИ В ПІДРУЧНИКАХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЧИТАННЯ ДЛЯ НУШ: РЕДАКТОРСЬКИЙ ПОГЛЯД

У статті досліджено травмачутливі тексти в підручниках Нової української школи (НУШ) з української мови та читання, їх вплив на світосприйняття українських школярів, які стали свідками воєнних злочинів російської федерації. Мета статті полягає у виявленні травмачутливих аспектів у текстах підручників та пропонуванні методів покращення змісту навчальних видань.

Ключові слова: травмачутливий текст; психолого-педагогічна експертиза; Нова українська школа; підручник; читання; терапевтична казка; редактор.

Постановка проблеми

Повномасштабна військова агресія росії чинить значні психотравматичні ефекти як на дорослих, так і на дітей. Під час війни дитяча психіка є особливо вразливою, оскільки діти й підлітки мають обмежені ресурси внутрішніх механізмів психологічного захисту та самоцілення. Життєвий досвід юних громадян України, які втратили близьких, зазнали фізичних травм, перебуваючи під обстрілами, стали жертвами та (або) свідками інших військових злочинів російської федерації, втратили рідні домівки, значною мірою впливає на сприйняття ними текстів підручників. Унаслідок тривалої травматизації війною суттєво знижуються соціально-адаптивні можливості дітей, рівень їхньої

стресостійкості, поширюються панічні розлади, фобії, тригерами яких можуть ставати, зокрема, і програмні тексти зі шкільних підручників. Сприймаючи такі твори, діти можуть зазнавати труднощів з переживанням власних емоцій. Наслідки травмування проявляються в зменшенні схильності до соціальної взаємодії, здатності співпереживати; втраті здатності до пошуку нових життєвих перспектив, зниженні можливості отримувати задоволення від життя; зменшенні потреби в самореалізації, обмеженні адаптивності [1].

З огляду на це актуалізується потреба переглянути зміст сучасних підручників, виявити потенційно травмачутливі тексти та доповнити перелік критеріїв психолого-педагогічної експертизи

навчальних видань з огляду на наслідки повномасштабної військової агресії російської федерації. Визначення системи психологічних орієнтирів під час підготовки та експертного оцінювання змісту підручників та їх подальше використання для конкурсного відбору навчальних видань дасть змогу знизити травматизацію та сприяти терапевтичному ефекту текстів підручників на юних читачів, які зазнали травмувального впливу воєнних дій.

Мета роботи

Виявити травмачутливі тексти в підручниках з української мови та читання для Нової української школи та запропонувати напрями вдосконалення змісту підручників та організації роботи з навчальними виданнями задля запобігання травмувальному впливу текстів на психіку дітей, які постраждали внаслідок військової агресії росії.

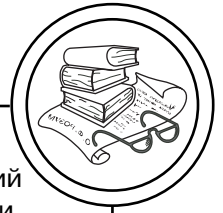
Аналіз попередніх досліджень

Для сучасних учнів підручник — це цікавий, зрозумілий організатор навчально-пізнавальної діяльності, що забезпечує ситуацію успіху, для вчителів — дидактичний засіб, для батьків — порадник у наданні допомоги дітям, для держави — засіб провадження освітньої політики [2].

До підручників для учнів початкової школи висувають підвищені вимоги щодо змісту, відповідності навчальним програмам, дизайнерських вимог та якості поліграфічного відтворення, зокрема щодо санітарно-гігієнічних вимог, безпечності та зручності у використанні [3]. Проте дослідження

засвідчують, що значна частка підручників не відповідає навчальній програмі, державному стандарту, принципам компетентнісного навчання, дизайн багатьох із них є застарілим, ілюстративний матеріал подекуди неуніфікований, має агресивну кольорову гаму, спотворює дійсність [4]. Крім того, з 01.01.2023 р. укладачам підручників потрібно буде слідкувати й за правомірним використанням ілюстрацій, згідно із законом «Про авторське й суміжні права» [5].

Відповідно до Інструктивно-методичних матеріалів для проведення експертами експертиз електронних версій проектів підручників, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України від 31 жовтня 2018 р. № 1183, окрім науково-методичних, антидискримінаційних та дизайнерських вимог, встановлено сім критеріїв психолого-педагогічної експертизи проектів підручників для закладів загальної середньої освіти, зокрема підручник має відповідати психофізіологічним особливостям та пізнавальним потребам учнів (ідеться про можливість засвоєння учнями матеріалу на належному рівні й за встановлений час, дидактичну доцільність й обґрунтованість уведення нових понять для засвоєння, відповідність абстрактності викладу віковим особливостям, доцільність використання аналогії для пояснення, достатність і вичерпність пояснень, чіткість і зрозумілість мови, відповідність ілюстрацій психолого-педагогічним особливостям учнів); урахувувати їхній суб'єктивний досвід; розвивати мотивацію до пізнавальної діяльності у класі та поза ним; містити завдання проблемно-пошукового характе-

ру на розвиток мислення (критичного, творчого тощо); завдання, що сприяють гармонізації емоційної сфери учнів, розвитку емоційного інтелекту; завдання з елементами рефлексії, самооцінювання, взаємооцінювання; забезпечувати в учнів відчуття досягнення успіху [6].

У лабораторії психології навчання Інституту психології імені Г. Костюка Національної академії педагогічних наук України накопичено досвід психолого-педагогічної експертизи підручників для початкової школи, дослідження психологічних параметрів та критеріїв аналізу навчальних видань [7]. Аспекти видавничої культури, пов'язані з підготовкою шкільних підручників, вивчали Н. Зелінська та Г. Листвак [8].

Однак, як бачимо, серед переліку критеріїв експертизи підручників немає тих, які були б спрямовані на запобігання психотравматичним ефектам текстів — реакціям дітей на тлі травматичних подій, як-от: втрата (загибель) рідних чи друзів, каліцтва, насильство (сексуальне, фізичне та емоційне), терористичні акти, вимушена зміна місця проживання тощо [9]. Тим часом дослідження психіатрів свідчать, що у травмованих війною людей навіть через 15 років після закінчення війни розповсюджені симптоми депресії, тривоги; міжособистісних дисфункцій; вищий рівень вживання алкоголю і психоактивних речовин [10]. Війна руйнує звичне повсякдення дітей та підлітків, їхнє середовище перебування й життєвий устрій, відчуття власної безпеки. Психоемоційні травми позначаються на їхньому психічному здоров'ї, поведінці, здатності

будувати стійкий психологічний контакт з рідними та близькими, будувати соціальні відносини [11]. Тому підручник варто розглядати не тільки як носій змісту освіти, а й як інструмент впливу на особистість, який має сприяти становленню й підтриманню гармонії внутрішнього душевного світу дитини, збереженню її психологічної рівноваги, зокрема справляти терапевтичний вплив на юного читача, який зазнав травматичного впливу військової агресії російської федерації.

Значний потенціал до послаблення такого впливу мають терапевтичні казки, які доцільно вводити в підручники або використовувати як додатковий матеріал під час уроків чи позакласної роботи з учнями. Оскільки казки потенційно здатні викликати інтенсивні емоційні реакції, завдяки казкотерапії учні можуть легше переживати складні психоемоційні стани, порушення звичного способу життя, пов'язані з переживанням втрат і поранень близьких людей, ракетними й артилерійськими обстрілами, вимушеним переселенням, адаптацією до нового місця проживання, сприйманням новин про масштабні руйнування та катування й загибель людей. Привабливість казки як терапевтичного засобу зумовлена такими її властивостями, як: брак прямих повчань; логічність подій казкової історії, що дає дитині змогу встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; позитивна розв'язка, що забезпечує дитині відчуття психологічної захищеності та дає потенціал для внутрішнього зростання; збірність образу головного героя та місця подій; цікавий сюжет. Терапевтична казка

допомагає долати страхи, невпевненість, ототожнивши себе з героєм, трансформувати небажану поведінку на нормативно-типову. Важливою є також прогностична функція казок, оскільки завдяки їм діти можуть моделювати власну поведінку в певних життєвих ситуаціях [12].

Результати проведених досліджень

Матеріалом нашого дослідження стало десять підручників НУШ з української мови та читання для учнів 1–4 класів. У підручниках початкової школи виявлено тексти, які зачіпають травматичні теми, зважаючи на нові воєнні реалії. Перегляду та доповнення потребують тексти про родинні стосунки; дружбу та спілкування з однолітками; відвідування школи та повноцінне залучення в навчальний процес; будь-що, що може нагадати про довоєнне життя. Наявні також тексти на нейтральні теми, які не чинять травматичного впливу. Це подання загальних знань про світ; опис природних процесів та явищ; історичні екскурси в минуле України; інформація для культурного розвитку школярів; тексти про українську мову та книгодрукування. У підручниках за 1–2 клас знаходимо більше травматичних коротких текстів, тоді як починаючи з третього класу автори пропонують учням до ознайомлення більші за обсягом, але менш травматичні художні твори українських та зарубіжних письменників.

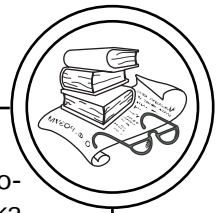
Травматичними для психіки учнів в підручниках з української мови та читання є невдало підібрані художні тексти з огляду на сучасні реалії. Наприклад, опові-

дання В. Сухомлинського «Найласкавіші руки», в якому дівчинка губиться у великому місті, а потім знаходить маму, описавши її «найдобріші очі, найкрасивіші коси та найласкавіші в світі руки». Оповідання мало б викликати у дитини почуття ніжності та тепла, однак зараз ефект від такого тексту може бути прямо протилежним (Воскресенська Н. О., Цепова І. В. Українська мова. Буквар: підруч. для 1 кл. (у 2 ч.). Ч. 2. Харків: Ранок, 2018. С. 77–78).

Ще один приклад, оповідання В. Нестайка «Тьохіванко, Тьохандрійко та Цвірінько» в читанці для другого класу. Текст зачіпає тему прийомних дітей, відмінностей між спорідненими мовами та інші аспекти, які можуть трактуватися неоднозначно. Таке оповідання варто пояснити в правильному ключі або замінити (Валушенко М. С., Дубовик С. Г. Українська мова та читання: підруч. для 2 кл. (у 2 ч.). Ч. 2. Київ: Освіта, 2019. С. 90–91).

У цьому ж підручнику автори запропонували учням для ознайомлення українську народну казку «Ведмідь та бджоли», головна настанова якої — «*навіть малими, але згуртованими силами, можна багато доброго зробити і від ворогів оборонитися*». Цей текст доречний, але потребує правильних пояснень від вчителів та батьків, оскільки може викликати в дитини невмотивоване почуття агресії та злості (Валушенко М. С., Дубовик С. Г. Українська мова та читання. Ч. 2. С. 49–50).

Під час підбору текстів, які висвітлюють теми війни, протистояння, боротьби добра і зла, необхідно зважати на контекст та можливі варіанти прочитання твору.

У підручнику за третій клас знаходимо байку в авторській обробці І. Франка «Королик і ведмідь», де птахи та звірі воюють між собою. Детально описується підготовка до наступу, умовна стратегія мешканців лісу, військові хитрощі, які придумували тварини задля перемоги, та інші моменти, які дитина може трактувати неоднозначно. Аби сприяти відновленню психіки учнів, за сучасних умов варто було б підібрати інший текст для позакласного читання (Чумарна М. І. Українська мова та читання: підруч. для 3 кл. (у 2 ч.). Ч. 2. Тернопіль: Богдан, 2020. С. 51–56).

Також варто бути ретельними у висвітленні тих сторін життя, які зазнали значних змін після початку повномасштабної військової агресії російської федерації. Наприклад, у букварі для першого класу виявлено травматичний текст-опис щасливого засніженого міста: *«а місто стало веселим й радісним, немов потрапило на зимове свято»*. Зважаючи на проблеми з енергетичною системою та обстріли міст України, запропонований текст може негативно вплинути на психоемоційний стан учнів (Воскресенська Н. О., Цєпова І. В. Українська мова. Буквар. Ч. 1 С. 84).

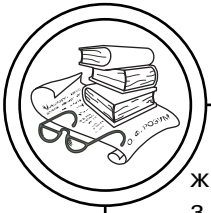
Після початку повномасштабної війни на уроках з української мови та читання не вдасться оминати тему руйнувань міст, об'єктів інфраструктури, культурних пам'яток і надбань. У Букварі виявлено короткі пізнавальні тексти про місто Бориспіль, *«повітряні ворота нашої Батьківщини»*, а також про літак «Мрія». Зважаючи на руйнування, завдані російською федерацією у ході війни з Україною, ці

тексти потребують додаткових пояснень (Іваниця Г. А. Українська мова. Буквар: підруч. для 1 кл. (у 2 ч.). Ч. 2. Харків: Ранок, 2018. С. 17, С. 37).

Не менш болючою є тема вимушеної зміни місця проживання. Для дитини це часткова втрата контакту з домом, зміна життєвого середовища та культурного поля. Тексти підручників можуть нагадати про вимушений від'їзд, як-от коротка розповідь з Букваря *«Як ми валізу збирали»*. Якщо раніше це викликало б у дитини приємні передчуття подорожі чи поїздки до рідних, то тепер вона сприйматиме збирання валізи як втечу від чергової небезпеки. До того ж у тексті згадуються домашні тварини, які залізли у валізу, але їх довелося лишити вдома (Большакова І. О., Присткінська М. С. Українська мова. Буквар: підруч. для 1 кл. (у 2 ч.). Ч. 2. Харків: Ранок, 2018. С. 48).

У цьому ж Букварі виявлено короткий текст, де описується поява в електричній лампочці світла: *«Увечері ти заходиш до кімнати і натискаєш на вимикач. Світло!»* Нинішні реалії відрізняються від того, що написано у підручнику, тож потрібно додатково обговорити з учнями під час уроку графіки відключення електроенергії, а також правила ощадливого використання електрики. У такому разі картина світу дитини буде повною і в неї не залишиться додаткових запитань (Большакова І. О., Присткінська М. С. Українська мова. Буквар. Ч. 2. С. 42).

Особливо травматичною для учнів є сімейна тематика. Через війну дитина могла пережити втрату родичів, батьки дитини можуть служити в лавах ЗСУ або

ж дитина проживає за кордоном з одним із батьків і не має змоги спілкуватися з іншими членами родини. Нова реальність вимагає правильного висвітлення в українських підручниках, а наявні тексти можуть викликати неприємні спогади та справити травматичний ефект на психіку дитини.

Наприклад, у Букварі авторства Н. Воскресенської, І. Цепової виявлено короткий текст про дівчинку Тамару, яка йде в тумані з татом та їй не страшно (Воскресенська Н. О., Цепова І. В. Українська мова. Буквар. Ч. 1 С. 68). У цьому ж підручнику автори підібрали вірш А. Костецького, який описує веселе свято, де радіє вся родина (там же, С. 45). Обидва приклади доповнені відповідними малюнками, які можуть лише підсилити негативне враження, викликати почуття суму та ностальгії.

В іншому Букварі знаходимо текст про ангелів-охоронців дитини, маму й тата, які захистять її «*навіть ризикуючи власним життям*». У роки створення підручника прочитання цього оповідання на уроці не викликало б жодного дисонансу, однак зараз текст сприйматиметься по-новому (Іваниця Г. А. Українська мова. Буквар. Ч. 1. С. 50).

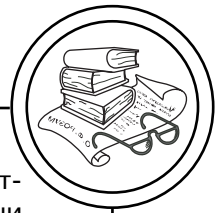
У підручниках за другий клас також зачіпається сімейна тематика. Наприклад, коротке оповідання про те, як хлопець зі своїм татом відпочивали в горах, син відійшов від місця їхньої стоянки та загубився. Використовуються художні прийоми для підсилення емоційного враження учня: «*Мені стало нестерпно страшно, і я почав голосно кликати тата на допомогу*». Історія закінчується добре, однак навряд чи така розповідь

позитивно вплине на емоційний стан дитини, зважаючи на нові обставини життя українських школярів (Валушенко М. С., Дубовик С. Г. Українська мова та читання. Ч. 1. С. 137).

У другій частині цього ж підручника є вірш «Книжковечір» авторства Н. Поклад. Описується тихий сімейний вечір, де читає вся родина, і сумує лише песик, бо йому не дісталось книжки. Після прочитання цього тексту учень мимоволі проводить асоціації зі своїм життям: дім, де вся родина читає книги ввечері, може бути зруйнований; можливо, у дитини був песик, якого довелося залишити вдома під час втечі з-під обстрілів. Таким чином твір, що мав би популяризувати читання та підносити сімейні цінності, через зміну контексту може пробудити в дитині сум та злість через війну, яка забрала в неї мир таатишок (Валушенко М. С., Дубовик С. Г. Українська мова та читання. Ч. 2. С. 19).

Ще один приклад у підручнику для 2 класу, оповідання «Тільник» В. Кириченка. Це весела сімейна історія про те, як маленькому хлопчикові батько вимірював зріст за допомогою смужок на кофтинці, коли приїжджав із відряджень. У мирні часи оповідання викликало б у дитини лише веселі емоції, однак зараз може засмутити (Іщенко О. Л., Логачевська С. П. Українська мова та читання: підруч. для 2 кл. (у 2 ч.). Ч. 2. Київ: Літера ЛТД, 2019. С. 46).

Тему школи і відповідно спілкування з однокласниками, дружба також потрібно подавати вкрай обережно. Через дистанційне навчання, вимушений виїзд за кордон та проблеми з енергетичною сис-

темою, процес навчання нинішніх школярів докорінно змінився. Деякі тексти в підручниках НУШ не відповідають сучасному становищу й повинні доповнюватися поясненнями від учителів та батьків.

Майже кожен підручник починається з тематичних прозових творів або віршів, які розповідають про повернення до школи першого вересня та щасливе життя учнів. Наприклад, на початку читанки для другого класу школярам пропонують до ознайомлення оповідання «Галочка». У творі школярка готує звечора шкільне приладдя, зранку встає якомога раніше, щоб уперше вирушити до школи «з великими вікнами і двором», де бігає багато дітей. Після початку повномасштабної війни така картина занадто ідеалістична: далеко не в кожного українського школяра є змога відвідувати схожу школу (Іщенко О. Л., Логачевська С. П. Українська мова та читання. Ч. 1. С. 8–9).

Ще один приклад, текст Букваря «У новій школі», авторства О. Буценя. Дівчинка змінює школу через переїзд її сім'ї в новий район міста. Для того щоб справити емоційний вплив на читача, автор використовує такі звороти: «Шкода їй було розлучатися зі старою школою, особливо з подружкою Валею», «У новій школі Нюра нікого не знала». Зважаючи на теперішні обставини, дитині може бути психологічно важко сприймати такий текст, адже легко провести паралель і впізнати в оповіданні себе (Воскресенська Н. О., Цєпова І. В. Українська мова. Буквар. Ч. 2. С. 85–86).

Казкотерапія допоможе вирішити проблему травматичних

текстів у підручниках та висвітлити дражливі теми, уникаючи травматичного трактування. Такі тексти створюють позитивний ефект, залучають фантазію та уяву учня і не проводять прямої паралелі з подіями в житті дитини. У той же час твори несуть у собі потрібні настанови та сприяють моральному становленню молоді особистості.

Висновки

Тексти підручників мають допомагати подолати страхи, роздратованість, виснаженість, відстороненість, пережити травматичний досвід завдяки позитивним емоціям від їх прочитання. Вважаємо за необхідне оновлювати зміст підручників текстами, які б сприяли зниженню стресу, покращуючи емоційний стан юного читача, посилювали суб'єктивне почуття єдності родини; активізували емпатію, чуйність до інших дітей та дорослих. Підручник має стати важливим інструментом для формування здатності розпізнавати, розуміти свої й чужі емоції, співпереживати, контролювати власні емоції під час взаємодії з іншими людьми.

Очевидно, що всі підручники зараз перевидати неможливо, тому варто вводити в навчальний процес терапевтичні тексти, зокрема опрацьовувати під час уроків терапевтичні казки. Розроблення підручників на основі оновлених психолого-педагогічних вимог можливе за умови конструктивної взаємодії усіх учасників редакційно-видавничого й навчального процесу: учнів, учителів, батьків, Міністерства освіти і науки України, авторських колективів, редакторів і видавців, дизайнерів.

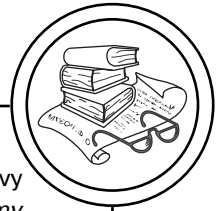

Список використаної літератури

1. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самодопомоги в умовах тривалої травматизації: монографія / Т. М. Титаренко. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. 160 с.
2. Пархоменко Н. Школа експертів підручників: перспективи становлення / Н. Пархоменко // Проблеми сучасного підручника. 2019. № 22. С. 201–212. <http://doi.org/10.32405/2411-1309-2019-22-201-212>.
3. Сельменська З. М. Аналіз проблеми комплексного оцінювання шкільних підручників / З. М. Сельменська, Н. В. Занько, Л. Я. Маїк // Наукові записки. 2021. № 1(62). С. 52–62.
4. Стахів М. В. Квалілогічні вимоги до підручників НУШ в аспекті оновленого законодавства / М. В. Стахів // Поліграфія і видавнича справа. 2022. № 1(83). С. 134–141. DOI 10.32403/0554-4866-2022-1-83-134-142.
5. Про авторське й суміжні права: Закон України від 01.01.2023 р. № 2811-IX [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-IX#Text> (дата звернення: 01.02.2023).
6. Про затвердження Інструктивно-методичних матеріалів для проведення експертами експертиз електронних версій проектів підручників: Наказ Міністерства освіти і Науки України від 31.10.2018 р. № 1183 [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1183729-18#Text> (дата звернення: 01.02.2023).
7. Шатирко Л. О. Теоретичне осмислення та практика психологічного аналізу підручника для початкових класів «Нової Української школи» / Л. О. Шатирко // Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми: матеріали II всеукр. конф. з міжнар. участю 21 берез. 2019 р. Київ, 2019. Режим доступу: 267806631.pdf (core.ac.uk) (дата звернення: 01.02.2023).
8. Зелінська Н. Видавнича культура шкільного підручника: редакторські та дизайнерські аспекти / Н. Зелінська, Г. Листвак // Поліграфія та видавнича справа. 2019. № 2(78). С. 63–76. DOI 10.32403/0554-4866-2019-2-78-63-76.
9. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи: навч. посіб. Т. 1. / Н. Пророк, О. Запорожець, Д. Креймеєр та ін. Київ, 2018. 208 с.
10. Munjiza J. Severe war-related trauma and personality pathology: a case-control study / J. Munjiza, D. Britvic, M. Radman, M. Crawford // BMC Psychiatry. 2017. № 17(100). DOI 10.1186/s12888-017-1269-3.
11. Чекстере О. Ю. Допомога в адаптації дітям-переселенцям, які перенесли психоемоційну травму або серйозну втрату / О. Ю. Чекстере // Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми: зб. тез V міжнар. наук.-практ. конф. 22 квіт. 2022 р. Київ, 2022. С. 151–154.
12. Кобзева І. Подолання психічної травми у дітей засобами казкотерапії / І. Кобзева // Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Філософія, педагогіка. 2022. № 1(2). С. 66–72.

References

1. Tytarenko, T. M. (2018). *Psychologichne zdorovia osobystosti: zasoby samodopomohy v umovakh tryvaloї travmatyzatsii* [Psychological health of the individual: means of self-help in the conditions of long-term traumatization]. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD [in Ukrainian].

2. Parkhomenko, N. (2019). Shkola ekspertiv pidruchnykiv: perspektyvy stanovlennia [The textbook experts school: perspectives of founding]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, 22, 201–212. <http://doi.org/10.32405/2411-1309-2019-22-201-212> [in Ukrainian].

3. Selmenska, Z., Zanko, N., & Maik L. (2021). Analiz problemy kompleksnoho otsiniuvannia shkilnykh pidruchnykiv [The analysis of the problem of comprehensive evaluation of school textbooks]. *Naukovi zapysky*, 1 (62), 52–62 [in Ukrainian].

4. Stakhiv, M. V. (2022). Kvalilohichni vymohy do pidruchnykiv NUSh v aspekti onovlenoho zakonodavstva [Qualological requirements for NUS textbooks in the aspect of updated legislation]. *Polihrafiia i vydavnycha sprava*, 1(83), 134–141. DOI 10.32403/0554-4866-2022-1-83-134-142 [in Ukrainian].

5. *Zakon Ukrainy 'Pro avtorske y sumizhni prava' [Copyright and related rights] № 2811-IX (2023)*. Retrieved on the 1 of February 2023 from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-IX#Text> [in Ukrainian].

6. *Nakaz Ministerstva osvity i Nauky Ukrainy 'Pro zatverdzhennia Instruktivno-metodychnykh materialiv dlia provedennia ekspertamy ekspertyz elektronnykh versii proektiv pidruchnykiv' [On approval of Instructional and methodological materials for conducting expert reviews of electronic versions of project textbooks] № 1183 (2018)*. Retrieved on the 1 of February 2023 from <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1183729-18#Text> [in Ukrainian].

7. Shatyрко, L. (2019). Teoretychne osmyslennia ta praktyka psykholohichnoho analizu pidruchnyka dlia pochatkovykh klasiv 'Novoi Ukrainskoi shkoly' [Theoretical comprehension and practice of psychological analysis of the handbook for the elementary school of 'New Ukrainian School']. *Psykholohichni vymiry osobystisnoi vzaiemodii subiektiv osvithnoho prostoru v konteksti humanistychnoi paradyhmy*. Retrieved on the 1 of February 2023 from 267806631.pdf (core.ac.uk) [in Ukrainian].

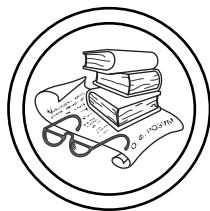
8. Zelinska, N., & Lystvak, H. (2019). Vydavnycha kultura shkilnoho pidruchnyka: redaktorski ta dizajnerski aspekty [The publishing culture of school textbook: editorial and design aspects]. *Polihrafiia ta vydavnycha sprava*, 2(78), 63–76. DOI 10.32403/0554-4866-2019-2-78-63-76 [in Ukrainian].

9. Prorok, N., Zaporozhets, O., Kreimeier, D. & et al. (2018). *Osnovy reabilitatsiinoi psykholohii: podolannia naslidkiv kryzy [Basics of rehabilitation psychology: overcoming the consequences of the crisis]*. Kyiv: Organization for Security and Co-operation in Europe, Vol. 1, 208 p. [in Ukrainian].

10. Munjiza, J., Britvic, D., Radman, M., & Crawford M. (2017). Severe war-related trauma and personality pathology: a case-control study. *BMC Psychiatry*, 17(100). DOI 10.1186/s12888-017-1269-3.

11. Chekstere, O. Yu. (April 22, 2022). Dopomoha v adaptatsii ditiam-pere-selentsiam, yaki perenesly psykhoemotsiinu travmu abo serioznu vtratu [Adaptation assistance for displaced children who have suffered a psycho-emotional trauma or serious loss]. *Proc. Psykholohichni vymiry osobystisnoi vzaiemodii subiektiv osvithnoho prostoru v konteksti humanistychnoi paradyhmy*, 151–154 [in Ukrainian].

12. Kobzieva, I. (2022). Podolannia psykhychnoi travmy u ditei zasobamy kazkoterapii [Overcoming mental trauma in children using fairytale therapy]. *Visnyk Dniprovskoi akademii nepererвної osvity*, 1(2), 66–72 [in Ukrainian].

The article examines traumatizing texts in New Ukrainian school (NUS) textbooks from Ukrainian language and reading and the impact they have on the worldview of Ukrainian pupils, who witnessed the war crimes of the Russian Federation.

The purpose of the article is to identify traumatizing aspects in textbooks and to propose methods for improving the content of schoolbooks.

Keywords: trauma-sensitive text; psychological and pedagogical evaluation; New Ukrainian school; textbook; reading; therapeutic fairy tale; editor.

Надійшла до редакції 07.02.23